

Mirjana Repanić-Braun

Institut za povijest umjetnosti, Zagreb

Silazak Duha Svetoga Kremser Schmidta u kapucinskoj crkvi Sv. Jakova u Osijeku

Izvorni znanstveni rad – Original scientific paper

predan 8. 11. 1999.

Sažetak

Do danas pod odrednicom nepoznatog baroknog slikara XVIII. stoljeća, slika Silazak Duha Svetoga iz crkve Sv. Jakova u Osijeku bila je već zamijećena zbog svojih likovnih vrijednosti. Nabavljena je 1774. godine u vrijeme gvardijanata Patera Nivardiusa. Premda nepotpisana, svojim je stilsko-morfološkim i tipološkim obilježjima ukazivala na kist austrijskog slikara Martina Johanna Kremser Schmidta

(Grafenwört, 25. rujna 1717. – Stein a. d. Donau, 28. lipnja 1801.). Atribucija toga djela Kremseru Schmidtu opravdana je i potvrđena zabilješkom o postojanju slike Silazak Duha Svetoga u Osijeku (bez potankog određenja njezina smještaja), te popisom nestalih autorovih djela na koji je dospjela jer nije do danas zabilježena kao njegov rad.

Slika *Silazak Duha Svetoga* iz kapucinske crkve Sv. Jakova u Osijeku bila je izložena 1971. godine na izložbi *Umjetnost XVIII. stoljeća u Slavoniji*. U pripadajućoj kataloškoj jedinici njezina je odrednica: Bečki majstor XVIII. stoljeća.¹ Osvrćući se u tekstu kataloga na kvalitetu kapucinske slike, Ivy Lentić Kugli s pravom donosi zaključak o njezinoj izuzetnoj likovnoj vrijednosti. Kada je riječ o slikarskoj vještini autora, zasigurno se izdvaja iz prosjeka kojem pripadaju spomenici baroknog slikarstva na području Slavonije, ali po stilskom podrijetlu pripada zajedničkom ishodištu većine – bečkom likovnom krugu posljednje četvrtine XVIII. stoljeća, u kojem je odnjegovala svoj izraz generacija kasnobaroknih slikara Bečke akademije, od Petera Strudela i njegovih učenika do Kremsera Schmidta, posljednjeg značajnog slikara toga usmjerenja, poglavito kada je riječ o sakralnom slikarstvu.

Premda nepotpisana (preslikane ili uništene signature), slika *Silazak Duha Svetoga* bjelodano govori o svome ishodištu – kasnobaroknom kistu austrijskog slikara Martina Johanna Schmidta (Grafenwört, 25. rujna 1717. – Stein a. d. Donau, 28. lipnja 1801.), zvanog Kremser Schmidt, koji je, poput Franza Antona Maulbertscha (1724.–1796.) i brojnih manje poznatih suvremenika, bio nositeljem specifičnog klasicističko-baroknog rječnika Bečke akademije.

»Kad napokon dode Pedeseti dan, svi bijahu skupljeni na istome mjestu. Tad iznenada dode neka buka s neba, kao kad puše silan vjetar, pa ispuni svu kuću u kojoj su boravili. I ukazaše im se jezici kao od plamena, i razdijeliše se te nad svakog od njih side po jedan. Svi se oni napuniše Duha Svetoga te počеше govoriti tuđim jezicima, kako ih je već Duh nadahnjivao da govore...« (Dj. 1,12 – 5,42). Upravo taj prizor nadahnuto je realiziran na osječkoj kapucinskoj slici. Središnje mjesto unutar njezina uspravna formata, kao i na

većini prikaza te teme u XVII. i XVIII. stoljeću, pripalo je Bogorodici, premda ona nije bila sudionikom čudesnog događaja. Stoljećima, ona u prikazu Silaska simbolizira crkvu, te je postala neodvojivim dijelom te ikonografske teme. Premda je preciznim, gotovo geometrijski točnim smještanjem u osovinu kompozicije, svjetlom razotkriveni lik Bogorodice stvorio čvrstu okosnicu i otvorio mogućnost statičnoj interpretaciji cjeline, odčitavamo učinak snažnih svjetlosnih srazova pri stvaranju slikanog prostora sazdanog od sjene, svjetla i ekspresivnih gestikulacija likova. Shema Kremsera Schmidta je provjerena. Autor ju je iskušao nebrojeno puta primijenivši je uspješno u realizaciji brojnih kompozicija s temama iz *Starog* i *Novog zavjeta* te antičkih i mitoloških tema, kojima obiluje njegov monumentalni opus.

Potvrdu o autorstvu Kremsera Schmidta za osječku sliku nalazimo posredno, u monografiji izdanoj 1989. godine.² Slika *Silazak Duha Svetoga* uvrštena je u popis radova Kremsera Schmidta načinjen 1787. godine. Popis, prvi put objavljen upravo u spomenutoj monografiji, sastavio je Koloman Fellner, vodeći očigledno evidenciju narudžbi majstorovih djela. *Eseck in Ungarn, Die Sendung des Heil. Geistes* – navedeno je kratko u Fellnerovoj bilješci, bez pitanja određenja njezina smještaja. Kako slika nikada nije bila uočena, isti naslov našao je mjesto na popisu nestalih majstorovih radova: *Esek (einst Ungarn, Sendung des hl. Geistes – Fellner 1787)*.

Pri pobližoj dataciji slike od pomoći su zabilješke u kronici *Protocollum Familiae Essekinensis, Historia Domestica*.³ Nabavljena je 1774. godine, moglo bi se reći kao kruna i završetak intenzivne gradnje i nabave novoga inventara za osječku kapucinsku crkvu.⁴ Opremanje crkve obrtničkim i umjetničkim djelima započelo je 1770. godine, kada je dovršeno no-

Silazak Duha Svetoga, Osijek, kapucinska crkva Sv. Jakova, detalji i cjelina
Descent of the Holy Spirit, Osijek, Capuchin Church of St. James, details and entire picture

vo samostansko krilo i kada su bile nabavljene tri oltarne pale⁵. Nastavljeno je 1771. godine, kada je dovršeno i oslikano crkveno pročelje, te 1772. godine, kada je za opremu crkvenoga oratorija (u kapucinskoj crkvi to je prostorija koja se sa stražnje strane nadovezuje na prostor svetišta) nabavljeno 16 slika s prizorima iz života Sv. Franje Asiškog.

U siječnju 1774. godine zapisano je u kronici: »... *Eadem procuravit Adm Vndus P. Nivardis praeter alia in Ecclesia Imaginem Advenientis Spiritus Sancti super Apostolos in oc-*

tagina florentis Vienna ut tempore Devotionis Quadraginta Horarum ... Seu in festis Pentacostalibus ad majorem Aram apponi possit.« Već ionako prebogato opus austrijskog slikara, likovni govor kojeg Manfred Koller sažeto određuje sponom nizozemske tradicije lazurnog slikarstva i talijanskog *fa presto* načina, upotpunjen je tako još jednim djelom nastalim između 1773. i 1774. godine. Saznanja o spomenicima baroknog slikarstva na području Slavonije bogatija su za još jedno značajno ime.

Bilješke

1

I. Lentić-Kugli, *Slikarstvo Slavonije u 18. stoljeću*, katalog izložbe *Umjetnost XVIII stoljeća u Slavoniji*, Galerija likovnih umjetnosti Osijek 1971. god., kataložna jedinica br. 49, str. 57.

2

R. Feuchtmüller, *Der Kremser Schmidt 1718–1801*, Tyrolia-Verlag, Innsbruck – Wien 1989.

3

Historia Domestica vodena je sustavno od 1763. godine s pregledom događaja i akcija oko gradnje samostana i crkve od dolaska kapucina u Osijek 1703. godine iz Budima. Naslovljena je PROTOCOLLUM FAMILIAE ESSEKINENSIS HISTORIA DOMESTICA IN QUA MEMORATU DIGNA PROVINCAE PECULIARITER VERO CONVENTUS HUIUS ESSEGGINENSIS COMPENDIOSE REPERUNTUR, AD USUM A:V.V.P.P. GUARDIANORUM P.T. EXISTENNTIUM ACCOMODATA, AC EXARARI INCEPTA ANNO MDCCLXIII. Nema paginacije.

4

Sedamdesete godine za Kremsera Schmidta i njegovu radionicu razdoblje su velikih narudžbi koje pristižu iz Kranjske, s područja današnje Slovenije. Zanimljivo je napomenuti da je u Sloveniji evidentirano preko četrdeset pet djela austrijskog slikara (Velesevo, Gornji Grad, Ljubljana, Slovenska Bistrica ...), dok je na području kontinentalne Hrvatske i Slavonije slika *Silaska* jedina do danas zabilježena slika smještena *in situ*.

5

»Anno hoc etiam novus Tractus ad statum perfectum pervenit. Item Frontispicium ad praesepe dñi, et tres Imagines pro tegendis Aris tempore quardragesimae procuratae sunt. Hujus novi Tractus speciale auxilium est pium legatum engelshovianum, ut desumere licet ex litteris ab A:R:P: Provinciali P:Iovanino scriptis Viennae 14. Nov. An 1769. a Bassiano qui P: Iovaninus ut Sedulus Aedificij Inspector, Illud felic: terminavit 1770.«

Summary

Mirjana Repanić-Braun

Kremser Schmidt's *Descent of the Holy Spirit* in the Capuchin Church of St. James in Osijek

Still attributed to an unknown Baroque 18th century painter, the painting *Descent of the Holy Spirit* from the church of St. James in Osijek has already been noted for its artistic value. It was acquired in 1774, at the time of Father Nivardius' superiority. Although unsigned, its stylistic-morphological and typological features indicated authorship of the Austrian painter Martin Johan Kremser Schmidt (Grafenwört, September 25, 1717 – Stein a. d. Donau, June 28, 1801). The attribution of this work to Kremser Schmidt is justified and confirmed by the note referring to a painting the *Descent of the Holy Spirit* in Osijek (without specifics as to its whereabouts), and the list of the painter's missing works in which it was included because it had not yet been attributed to Kremser Schmidt.